

طراحی مدل فرآیندی هیئت مطلوب بر اساس اندیشه امامین انقلاب اسلامی

محمد جبارپور

روح الله عباسی

میثم مطیعی

محمد نیک آریا

چکیده

نقش و جایگاه هیئت های مذهبی در شکل گیری و تداوم تشکیلات و حکومت های شیعی در طول تاریخ بسیار مهم و بی بدیل بوده، لذا ضروری است در حوزه سیاست گذاری و راهبری هیئات مذهبی تحقیقات و پژوهش های گسترده صورت گیرد. هدف از پژوهش حاضر طراحی مدلی است که با بیان مفاهیم و روابط میان آنها بتواند مقوله هیئت مطلوب را مبتنی بر اندیشه امامین انقلاب اسلامی مفهوم سازی نماید. پژوهش حاضر از حیث رویکرد استقرایی و از حیث هدف، اکتشافی می باشد. برای دستیابی به این منظور از استراتژی مفهوم سازی تئوری بنیادی و روش کتابخانه ای یا اسنادی استفاده شده است. ابزار جمع آوری اطلاعات محقق در این تحقیق، کتابها و منابع الکترونیکی است که در آن پیام ها و سخنرانی های امام خمینی (رحمه الله) و امام خامنه ای (حفظه الله) در ارتباط با هیئت (اعم از عزاداری، دسته جات، روضه و...) گردآوری شده است. بر اساس مفاهیم و مقولات بدست آمده از مرحله کشف مفاهیم و مقولات، مدل فرآیندی هیئت مطلوب ترسیم شده؛ که این مدل مبتنی بر شرایط علی، پدیده محوری، شرایط زمینه ای، شرایط واسطه ای، راهبردها و پیامدهای اجرای راهبردها می باشد.

واژگان کلیدی: هیئت مذهبی، تمدن اسلامی، امام خمینی، امام خامنه ای.

مقدمه

نقش آفرینی هیئت های مذهبی در معادلات اجتماعی، چه در حوزه هایی که مستقیماً با رسالت و فلسفه وجودی آنها مرتبط است (مانند مسائل اعتقادی، مناسک دینی و شئون مذهبی) و چه در حوزه های دیگر مانند اقتصاد، فرهنگ عمومی، سیاست و... از واقعیت ها و امتیازات جوامع شیعی است.

هیئات مذهبی که عمدتاً حول محور تعظیم آیین ها و مناسبت های مذهبی و دینی بالاخص تکریم مقام حضرات معصومین (علیهم السلام) و برگزاری مراسم سوگواری حضرت اباعبدالله الحسین (علیه السلام)، شکل گرفته و با سابقه ای دیرین و قدمتی کهن در این راستا فعالیت داشته اند، از محورها و ارکان غیرقابل انکار جوامع شیعی بوده و هستند و در حقیقت، بدون در نظر گرفتن و به حساب آوردن جایگاه آنها، نمی توان از وضعیت اجتماعی اینگونه جوامع، برآوردی صحیح، منطقی و قابل اعتنا بدست آورد. اثربخشی و نقش آفرینی این تشکیلات دینی در معادلات اجتماعی، چه در حوزه هایی که مستقیماً با رسالت و فلسفه وجودی آنها مرتبط است (مانند مسائل اعتقادی، مناسک دینی و شئون مذهبی) و چه در حوزه های دیگر مانند اقتصاد، فرهنگ عمومی، سیاست و... از واقعیت ها و امتیازات جوامع شیعی است که تاریخ تشیع بویژه در قرون اخیر، مؤید آن است.

بالطبع، از منظر جامعه شناختی، اگر بخواهیم شان واقعی و کارکرد حقیقی هیئت های مذهبی را در جامعه بدانیم، باید به آنها بعنوان نهادهایی اجتماعی و فراتر از یک تشکل یا تجمع دینی بنگریم که صرفاً به منظور و با هدف نشر و تعظیم آداب و رفتارهای دینی شکل گرفته اند و نقش آنها را در سیستم اجتماع، با همه پیچیدگی و درهم تنیدگی

آن، در حکم یک نهاد اجتماعی پویا و اثرگذار در نظر گرفت. حتی هیئت‌هایی که مؤسسان و بنیانگذاران آنها مقصودی غیر از برگزاری مراسم‌های مذهبی در نظر نداشته‌اند یا دست اندرکاران و کارگزاران آنها به هر دلیل و استدلالی مایل به ورود آنها به عرصه‌های غیر از این نباشند هم، خواسته یا ناخواسته از این شان و کارایی، مستثنی نیستند. ضمن این که محدود کردن دامنه فعالیت هیئت‌های مذهبی به برخی آداب صرفاً مذهبی، به معنای غفلت و چشم‌پوشی از توانمندیها و پتانسیلهای ارزشمند آنها در حوزه‌های دیگر است. به تعبیر امروزی تر، هیئات مذهبی، سازمانهای غیر دولتی خودجوش و کاملاً مردمی‌اند که مبتنی بر باورها و اعتقادات ناب دینی مردم شکل می‌گیرند، اما کارکردی فراتر از یک تجمع دینی ساده می‌یابند.

ضرورت موضوع

بی تردید مقوله هیئت در جامعه اسلامی به همراه عوامل واسطه‌ای و زمینه‌ای - که به واقع شرایط ویژه و محیطی تاثیرگذار بر راهبردهای تحقق آرمانهای اسلامی و انقلاب اسلامی هستند - پیامدهایی را مترتب می‌نماید که حرکت به سوی تمدن نوین اسلامی را بشارت می‌دهند؛ با توجه به اهمیت بالای این موضوع و توجه ویژه جبهه استکبار در این حوزه برای منحرف کردن هیئات، متاسفانه پژوهش دقیقی که به روش علمی به تحلیل دیدگاه امامین انقلاب اسلامی بپردازد وجود ندارد. این پژوهش در پی آنست که با بررسی آراء و دیدگاههای امامین انقلاب اسلامی به شناسایی و تعیین مدل هیئت مذهبی مطلوب در مسیر تمدن سازی اسلامی بپردازد.

اهمیت پژوهش

هیئت‌ها در طول حیاتشان یک هویت و به تبع آن یک کارکرد اصلی داشته‌اند که به تناسب اهداف آن ثابت و لایتغیر باقی مانده است. این هویت، صرفاً هویتی اعتقادی و آرمانی نبوده، بلکه جان مایه و اساس دین داری محسوب می‌شود. مرحوم کلینی در کافی روایتی از رسول الله نقل می‌کند که اساس اسلام را محبت اهل بیت علیهم السلام می‌داند (کلینی، ۱۴۰۷). هیئت در حقیقت تجلی نهادی اظهار آن محبت است.

در کنار هویت و کارکرد ثابت هیئت‌های مذهبی، می‌توان هویت‌ها و کارکردهای جنبی و حاشیه‌ای نیز برای آنها تعریف کرد که به تناسب مقاطع خاص زمانی و شرایط ویژه اجتماعی تغییر یافته‌اند؛ نکته قابل توجه در این کارکردها، حفظ اصالت و ارزش هویت و کارکرد اصلی هیئت‌هاست.

هیئت با این کارکرد همواره عامل وحدت بخش شیعیان و ایجاد حرکت انقلاب اسلامی بوده است. بی شک یکی از جدی‌ترین بسترهای رسیدن به تمدن اسلامی استفاده موثر از تمام ظرفیت‌ها و کارکردهای هیئت خواهد بود که این پژوهش به دنبال دستیابی به چارچوبی است که بر اساس آن سطح هیئت به میزانی برسد که بتواند از ظرفیت‌های بالقوه خود استفاده نماید.

نکته مهم تر در این پژوهش بررسی هیئت در افق تمدن سازی می باشد.

مساله اصلی

برای بازاریابی و جایابی دقیق نهاد هیئت در مسیر تمدن سازی می بایست در ابتدا به منظومه اندیشه ای امامین انقلاب توجه نمود لذا این پژوهش به دنبال یافتن الگوی هیئت مذهبی مطلوب از منظر امامین انقلاب اسلامی است. به عبارت دیگر با توجه به دیدگاه

های حضرت امام و مقام معظم رهبری باید به ترسیم دقیق تری از جایگاه هیئت دست پیدا کنیم. در این راستا برای استخراج الگوی هیئت تراز بیانات امامین انقلاب در چهار لایه مورد پژوهش قرار می گیرد.

الف- عوامل علیّی هیئت مذهبی مطلوب از منظر امامین انقلاب اسلامی

ب- عوامل زمینه ساز و واسطه ای هیئت مذهبی مطلوب از منظر امامین انقلاب اسلامی

ج- راهبردهای پیش روی هیئت مذهبی مطلوب از منظر امامین انقلاب اسلامی

د- پیامدهای هیئت مذهبی مطلوب از منظر امامین انقلاب اسلامی

مبانی نظری

کلمه «هیئت» در لغت به معنای «صورت، شکل، حالت هر چیزی» آمده است (دهخدا، ۱۳۸۹). منظور از هیئت های عزاداری، نوعی تشکل مذهبی، بر محور عزاداری برای سید الشهداء و ائمه - علیهم السلام - است. «مجموعه هایی از مردم هر محله، در شهرها یا روستاها، که برای سوگواری و روضه خوانی نسبت به امام حسین - علیه السلام - بویژه در ایام عاشورا تشکیل می یابد.» (محدثی، ۱۳۹۳) مهمترین گروهها و فعالیت های گروهی هر محله که هنوز هم پابرجا مانده است، همین هیئت های عزاداری می باشد. این هیئت ها دارای تمام خصوصیات یک گروه اجتماعی کامل هستند. یعنی دارای نظام تقسیم کار و تفکیک نقش های دقیق و درونی شده هستند. پس «گروه اجتماعی از یک عده افرادی

تشکیل شده است که دارای يك وجه اشتراك مهم، فعالیت مشترك و كنش متقابل و احساس تعلق خاطر یا احساس «ما» باشند.» (رفیع پور، ۱۳۹۲)

پیدایش عزاداری رسمی و علنی بر امام حسین . علیه السلام . از زمان آل بویه شکل گرفته است. آل بویه شیعه اثنی عشری بودند و خلفای عباسی که بغداد مقر آنان بود، سنی مذهب بودند. اوج قدرت آل بویه در زمان معزالدوله بود در حالی که در این زمان خلفای عباسی در ضعف کامل به سر می بردند. این مراسم و عزاداری در زمان آل بویه فقط روز عاشورا بوده و تا انقراض این سلسله هر سال، تکرار می شده است. در زمان صفویان نیز از آنجایی که مذهب رسمی، شیعه دوازده امامی بوده است، مراسم عزاداری در ماه محرم و روز عاشورا انجام می گرفته و همراه با قمه زنی بوده است. (فقیهی، ۱۳۹۳)

تاورنیر، سیاح و سفرنامه نویس اروپایی در حضور شاه سلیمان ناظر مراسم سوگواری ماه محرم بوده و می نویسد: «شاه سلیمان در ساعت ۷ صبح در وسط تالار جلوس کرده و بزرگان همه بر پا ایستاده بودند. مسئولیت برپایی نظم به بیگلر بیگی سپرده شده بود... بعد از آن بیگلر بیگی شروع به داخل کردن دسته ها کرد. هر دسته عماري داشت که هشت تا ده نفر آن را حمل می کردند و در هر عماري تابوتي گذارده و روي آن را با پارچه زري پوشانده بودند...» (نوایی، غفاری فرد، ۱۳۸۸)

در زمان حاکمیت ایل زند نیز (چون پیرو آیین تشیع بودند و از آنجایی که کریم خان مرد متدین و مقید به آداب و مراسم مذهبی بود) به تقلید از پادشاهان صفوی، در ایام محرم به برگزاری مراسم عزاداری می پرداختند. (شعبانی، ۱۳۹۵) اما در زمان قاجاریه به خصوص در عهد ناصر الدین شاه ما شاهد برپایی عزاداری چشمگیر هستیم. به نحوی که مراسم دیگر منحصر به روز عاشورا نبوده بلکه به دهه اول محرم و به ایام سوگواری های ائمه . علیهم

السلام - مانند ۱۹ تا ۲۳ رمضان و ۲۸ صفر نیز گسترش یافته بود. خود ناصر الدین شاه در دهه اول محرم در تکیه دولت حضور پیدا می کرد و سالانه مبلغ پنجاه هزار تومان برای برگزاری مراسم سوگواری امام حسین - علیه السلام - خرج می شد.

گزارش های نظمیته تهران از محلات مختلف در سال های ۱۳۰۳ تا ۱۳۰۵ خبر از برپایی مراسم عزاداری می دهد. از بررسی گزارش های مربوطه به روز هفتم محرم ۱۳۰۴ بر می آید که ۴۸ مجلس روضه و در روز تاسوعای همان سال ۵۳ مجلس برگزار شده است. گذشته از دو ماه محرم و صفر، چنان که گزارش های نظمیته گواهی می دهند مجالس روضه خوانی در دیگر ماه های سال نیز برگزار می شد. شنیده شده است که رسم روضه های هفتگی و ماهانه را ملا آقا دربندی بنیاد نهاده است. (منظور الاجداد، ۱۳۸۰) در دوره پهلوی ابتدا رضا شاه برای تثبیت حکومت خود و جلب توجه مردم، به برگزاری مجالس روضه خوانی اقدام می کرد و حتی هنگام عزاداری گل بر سر خود می مالید. (پزشکی و دیگران، ۱۳۸۴) اما بعد از گذشت چند سال، او از برگزاری مجالس و مراسم عزاداری به کلی جلوگیری کرد و به شدت با برگزاری آنها مخالفت و مبارزه نمود. او روضه خوانها را زندانی و اذیت و اهانت می کرد و صاحب خانه را به جرم روضه خوانی دستگیر و زندانی می نمود. در این اوضاع و احوال بود که روضه خوانی و عزاداری مخفیانه در خانه ها برگزار شد، هر چند منع عزاداری با مخالفت شدید و مبارزه مردم روبرو شد، ولی کم کم روضه خوانی و عزاداری بطور پنهانی به خانه ها کشیده و پایه و بنیان هیئت ها بناگذاری شد.

در زمان محمد رضا شاه، عزاداری آزاد ولی بسیار محدود شده و خروج دسته جات را منحصر به سه روز تاسوعا و عاشورا و یازدهم محرم نمودند و آن هم به خاطر استفاده از این

فرصت برای تبلیغات سوء علیه عزاداری امام حسین - علیه السلام - بود تا مراسم مذهبی و سنت های موروثی آباء و اجدادی ما را از بین ببرد و یا به شکل دیگری تغییر بدهد.

در طول دوران شکل‌گیری و پیروزی انقلاب اسلامی با توجه به شرایط اجتماعی و سیاسی، هیئت‌های مذهبی علاوه بر حفظ کارکردهای سنتی، کارکردهای جدیدی نیز برعهده داشته‌اند. از میان کارکردهای انقلابی هیئت‌های مذهبی می‌توان به کارکردهای سیاسی و نظامی، کارکردهای فرهنگی و هنری، کارکردهای اجتماعی و اقتصادی اشاره کرد. براساس چنین کارکردهایی در درون هیئت‌های مذهبی هسته‌های انقلابی شکل می‌گرفت؛ انقلابیون آموزش نظامی فرا گرفته، شعارها، اعلامیه‌ها، نوارها، تصاویر و عکس‌های انقلابی را کارکردهای، توزیع و تکثیر می‌کردند، تجلیل از انقلابیون و بزرگداشت یاد شهدا در قالب جلسات آموزش قرآن و احکام اسلامی، روضه‌خوانی و مراسم عزاداری، و... در درون این هیئت‌ها انجام می‌شد.

با توجه به مطالب مذکور، شرایط و ساختار خاص هیئت‌های مذهبی امکان سازمان‌دهی، بسیج و فعالیت‌های سیاسی را در جریان انقلاب اسلامی در کنار سایر سازمان‌ها به شکل قابل توجهی فراهم می‌کردند.

بر اساس آماري که از سازمان تبلیغات اسلامی تهران و غیره بدست آمده، تعداد دسته جات و هیئت های حسینی تهران تا سال ۱۳۷۶ شمسی به چهار هزار و پانصد هئیت

رسیده و با دسته جات اطراف تهران که مجموع دسته جات استان بود به حدود هشت هزار هیئت می رسید (کاشانی، ۱۳۸۳).^۱

پیشینه تجربی پژوهش

در پژوهش حاضر و با مراجعه به منابع اطلاعاتی می توان به منابع زیر به عنوان منابع نزدیک به پژوهش حاضر به عنوان پیشینه تجربی توجه نمود:

۱۹. کتاب فضیلت و آیین مجالس ذکر اهل بیت (علیهم السلام)؛ هیئت در بیان و سیره ائمه هدی علیهم السلام حضرت امام خمینی (قدس سره) و رهبر معظم انقلاب مدظله العالی؛ این کتاب توسط واحد پژوهش دفتر فرهنگی فخرالائمه (علیهم السلام) در قم توسط دفتر نشر معارف چاپ شده، هدف این کتاب گردآوری بیانات امامین انقلاب بوده است.
۲۰. کتاب عزاداری سنتی شیعیان در محضر علما و حوزه های علمیه و کشورهای جهان، نوشته سید حسین معتمدی کاشانی نشر اعتمادی؛ ۱۳۷۹؛ مساله کتاب حاضر، پاسخ گویی به برخی شبهات مخالفین عزاداری حضرت امام حسین (علیه السلام) است.

^۱ بنا بر ادعای سایت سازمان تبلیغات اسلامی تا سال ۹۶ در کل کشور، ۲۹ هزار و ۶۴۲ هیئت مذهبی در سامانه طوبی ثبت نام کرده اند. این تعداد غیر از آمار بسیاری از هیئت هایی است که ثبت نام نکرده اند.

۲۱. کتاب، مشتمل بر سه بخش است که عناوین آن‌ها عبارتند از: مخالفان عزاداری؛ پرسش‌ها و پاسخ‌های عزاداری و در حاشیه پاسخ به شهادت عزاداری.

۲۲. کتاب انقلاب اسلامی و چرایی و چگونگی رخ داد آن، توسط محمد پزشکی و جمعی از نویسندگان به همت دفتر نشر معارف، نهاد رهبری در دانشگاه‌ها در سال ۸۱ منتشر شده است. کتاب به نقش هیئت‌های مذهبی در پشبرد اهداف نهضت حضرت امام خمینی رحمت الله علیه و نیز تربیت افراد انقلابی می‌پردازد که این کار بخشی از کارکردهای هیئت‌تراز می‌باشد.

۲۳. مقاله بررسی جامعه شناختی رابطه سبک زندگی و هیئت‌های مذهبی، ابوالفضل احمدی، نشریه مهندسی فرهنگی، سال نهم بهار ۱۳۹۴ شماره ۸۳ در این مقاله با استفاده از الگوی تبیینی بوردیو، چگونگی رابطه هیئت‌های مذهبی با سبک زندگی بررسی شده است. محقق در تلاش است که اثبات کند هیئت‌ها نقش موثری در واکسینه کردن اجتماع از آسیب‌ها دارد.

۲۴. مقاله کارکرد سیاسی هیئت‌های مذهبی در ایران (با تأکید بر دوران جمهوری اسلامی ایران)، مسعود درودی، فصلنامه ژرفا پژوه بهار ۱۳۹۴؛ که در این پژوهش سعی شده تا با نگاهی تاریخی - تحلیلی و در قالب روش ساختی کارکردی به کارکرد سیاسی انواع هیئت‌های مذهبی در ایران (با تأکید بر دوران جمهوری اسلامی ایران) در کاهش و مهار بحران‌های سیاسی

پردازد. لذا با بررسی های صورت گرفته، می توان چندین نوع هیئت مذهبی را از یکدیگر و با معیارهای متفاوتی از یکدیگر بازشناساند و تفکیک کرد. اما اگر بخواهیم از منظر سیاسی به طور عام و کارکرد سیاسی به طور خاص به موضوع هیئت های مذهبی نظری افکنیم، بایستی آنها را در دو دسته کلی جای دهیم: هیئت های معتقد به اسلام عرفی (یعنی اعتقاد به جدایی دین از سیاست) و هیئت های معتقد به اسلام سیاسی (یعنی معتقد به پیوند دین و سیاست)؛ با این نگاه هیئت های مذهبی دسته اول فاقد کارکرد سیاسی هستند و در بحران ها و مسائل سیاسی نقشی منفعل و تبعی را ایفا می کنند. اما دسته دوم دارای کارکرد سیاسی هستند و سعی دارند بر فضای سیاسی تأثیر بگذارند.

تحقیق های خوب صورت گرفته تلاش موثری برای رشد هیئت ها بوده اما هیچ کدام به بررسی آراء و دیدگاه حضرت امام و مقام معظم رهبری با روش علمی برای یافتن الگوی هیئت تراز نبوده است و علاوه بر آن بررسی هیئت در افق تمدن سازی تمایز دیگر این پژوهش با تحقیقات انجام شده می باشد.

روش شناسی

پژوهش حاضر از حیث رویکرد استقرایی و از حیث هدف، اکتشافی و نوع آن بنیادی است. برای دستیابی به این منظور استراتژی مفهوم سازی تئوری بنیادی برگزیده می شود. استراتژی تئوری مفهوم سازی بنیادی با هدف گردآوری داده های بدون سوگیری، مجموعه

ای از رویه های فنی را مورد استفاده قرار می دهد. چون این استراتژی نوعی پژوهش کیفی است، مساله پژوهش دقیقا در قالب متغیرهای مستقل و وابسته بیان نمی شود، بلکه تنها سوال اصلی پژوهش مطرح می گردد. محورهای کلیدی در این استراتژی کدها^۲، مفاهیم^۳ و مقوله ها^۴ هستند. (دانایی فرد، ۱۳۸۴)

در هر تحقیقی محقق باید روش اجرای کار خود را به صورت دقیق شرح دهد. محقق باید توضیح دهد از چه ابزاری استفاده نموده و چگونه اطلاعات خود را جمع آوری کرده است. در این تحقیق از روش کتابخانه ای یا اسنادی استفاده شده است. در این روش محقق از مهم ترین ابزار خود یعنی فیش برداری استفاده کرده است. محقق با مراجعه به همه منابع شناسایی شده از قبل، مطالب مهم و مورد نیاز خود در فیش های تحقیق البته با ذکر دقیق مشخصات منبع مورد استفاده، نوشته است. اطلاعات جمع آوری شده که در فیش ها ثبت شده اند با یک نظم منطقی دسته بندی شده اند.

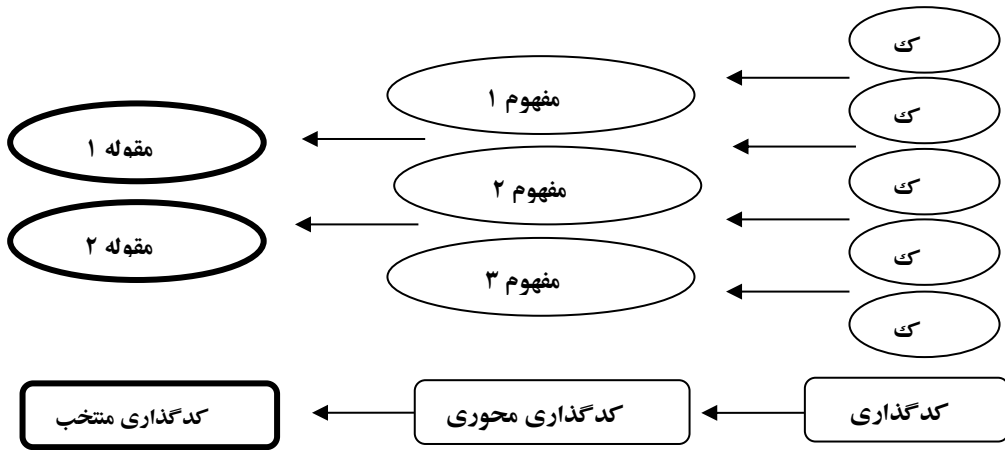
ابزار جمع آوری اطلاعات محقق در این تحقیق، کتابها و منابع الکترونیکی است که در آن پیام ها و سخنرانی های امام خمینی (رحمه الله) طی سالهای ۱۳۵۸ تا ۱۳۶۸ و امام خامنه ای (حفظه الله) طی سالهای ۱۳۶۰ تا انتهای سال ۱۳۹۵ در ارتباط با هیئت اعم از عزاداری، دسته جات، روضه و... گردآوری شده است.

^۲. codes

^۳. concepts

^۴. categories

در این پژوهش، پس از گردآوری داده ها که براساس کلیدواژه های به دست آمده از مباحث تاریخی و نظری، فرمایشات بنیانگذار فقید انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی رحمت الله علیه و مقام معظم رهبری به دست آمده است، عبارت های مورد نظر دسته بندی شده و از هر عبارت مفهوم یا مفاهیم کلیدی آن عبارت استنتاج می شود، به این مرحله "کدگذاری نکات کلیدی" می گویند. برای این منظور در جدولی با سه ستون به ترتیب نشانگر اختصاری نکته کلیدی (Pi)، عبارت کلیدی و نهایتاً کد مربوطه درج می شود. در گام بعدی کدهای حاصل تحلیل و آن دسته از کدها که با یکدیگر موضوع مشترکی دارند، گروه بندی می شوند. این موضوع مشترک تحت عنوان "مفهوم" شناخته می شود. پس از احصای مفاهیم، مفاهیم مشترک در کنار یکدیگر تشکیل یک "مقوله" را می دهند که دارای مفاهیم کلان و انتزاعی تر هستند. شکل گیری مفاهیم و مقوله ها در نهایت به ظهور تئوری منجر می شود. این تئوری می تواند در قالب یک مدل و متشکل از روابط ساده و یا چندگانه نمایش داده شود. (دانایی فرد، ۱۳۸۴؛ پورسعید و شامحمدی، ۱۳۹۱)

شکل شماره ۱- فرایند شکل گیری مفاهیم و مقوله‌ها

با مرور تاریخچه نظری بحث با محوریت سخنان امام خمینی رحمت الله علیه و رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت آیت الله العظمی خامنه ای که در آنها به نحوی از هیئت مذهبی و کارکردهای آن و نیز نقش هیئات مذهبی در ایجاد تمدن نوین اسلامی، نکات کلیدی استخراج گردید. لازم به ذکر است که به تفکیک عبارات و حتی کلمات به وسیله پژوهشگر و قرار دادن آنها در یک جدول فرایند کدگذاری گویند. عبارت کوتاه توصیف کننده یک "کد" نامیده می شود (دانایی فرد، ۱۳۸۴). البته این که چگونه کدگذاری صورت پذیرد مساله ای قابل مناقشه است و به نظر می رسد خبرگی محقق در این امر دخالت زیادی دارد.

مبتنی بر مفاهیم و مقولات بدست آمده از مرحله کشف مفاهیم و مقولات، می توان مدل فرایندی هیئت مطلوب را مبتنی بر شرایط علی، پدیده محوری، شرایط زمینه ای، شرایط واسطه ای راهبردها و پیامدهای اجرای راهبردها ترسیم نمود.

یافته های تحقیق:

پس از کدگذاری و شناسایی ۱۴۷ نکات کلیدی در ادامه برای تهیه الگوی فرایندی (پارادایمی) نیاز به شناسایی مفاهیم و مقوله ها می باشد. در ادامه مراحل تبدیل نکات کدگذاری شده به مفاهیم و مقوله ها ارائه می گردد:

جدول ۳: شکل گیری مفاهیم از کدها مبتنی بر بیانات امام خمینی (رحمه الله) و مقام معظم رهبری (حفظه الله)

	مقوله ها	مفاهیم	نشانه ها (کدها)
شرا یط علی	گفتار متقن	اتقان در واقعه خوانی	P59,P134,P90c
		درست گویی	P109b,P117,P136b
	مخاطب شناسی	توجه به نیازها	P68a,p96,p132
		شبهه شناسی	P70a
	ایمان محوری	رشد اخلاق	P135a,P107b
		فضیلت	P60c

(بینش متعالی)	افزایش معرفت مردم	P130,P57a,P56b,P55b, PP55c
	تزکیه	P48a
	آگاهی بخشی	P48c,P35a,P110b,P11 ۴۰,۱۱۵۰
	تبیین دین	P37a,P37b,P46a,P48b, P49c,P50,P97b,P81a
	هدایتگری و روشنگری	P39b,P61c,P60a
	انس با قرآن	P53c,P137a
معرفت شعری	شعر خوب	P84b,P86a,P87c,P89,P ۷۷۰,۸۲۰, P83a,P32a,P90a
	مضامین صحیح	P90b,P32b,P32c,P89b, P77c,P101c,P113
	محتوای متناسب	P76,P125,P76,P95a,P8 ۷۰
	آهنگ مطلوب	P77b,P80b,P92b,P83c, P88
	لفظ	P86b,P85a,P92b,P101 a
قدرت سخنوری	بیان مطلوب	P87a
	بیان شیوا	P84a

		زبان لاتین	P71a
		صدای خوب	P77e,P80a,P83b,P88,P ۸۹۰,۱۰۵۰
تسلط موضوعی		آشنایی با افکار جدید	P53d
		آگاهی از افکار فلسفی	P53e
		بینش اجتماعی	P53f
		مجهز به اندیشه های ناب	P63
		مطالعه	P64,P136a
	اخلاص		تناسب حرف با عمل
		عملگرایی	P137b,P102b
		پالایش و تهذیب درونی	P91,P52a
		نیت خدایی	P112a
سبک عزاداری		شیوه صحیح	P95b
		شیوه سنتی	p1, p58
		روش و اسلوب	P76c

		شیوه هنرمندانه	P105a,P106b
	ذوق هنری	نوآوری و خلاقیت	P109a,P62,P100
		بیان هنری	P106,P33d,P116b
	نگرش متعالی	بصیرت افزایی	P110a,P118b,P122a,P ۱۲۶□
		شناخت حقایق	P33a
شرا یط زمینه‌سا ز	مشارکت عمومی	اقبال	P108a,P79,P80c
		علاقه	P108a
		حضور	P43c,P49d
	وحدت و انسجام	یکپارچه سازی	P14c,P24a
		اتحاد	P73,P74b,P78c,P135b, P138
		بسیج ملت	P14b,P16a
شرا یط واسطه‌ها ی	عوامل بازدارنده داخلی	تعییر نامناسب	P98
		اختلاف افکنی	P115b
		مطالب سست و بی‌اساس	P117
		تحریک عصبیتهای مذهبی	P115c,P99b
		کینه‌ورزی مذهبی	P138

		شیوه نامطلوب عزاداری	P140,P145a,P146
		اختلافات مذهبی	P138b,P73b,P74c
		تعرض	P110c
		بدگویی	P110d
		انحراف و خرافه گویی	P142a,P141a,P144a,P ۱۴۴۰,۱۴۷۰
	عوامل بازدارنده خارجی	بدعتها	P39a,P128b,P3b
		اسلام ستیزی	P6b,P9b
راه برد	سازماندهی عمومی	سازماندهی	P23a,P143
		سازماندهی سیاسی	P8a,P8b
		هماهنگی عمومی	P24a
	هدف محوری	هدف اسلامی	P16b
		حرکت هدفمند	P30b,P72b, P35b,P64b,P147c
	توجه به توانمندی های جمعی	عقلانیت	P75a,P62c,P71c,P83d, P116f,P145c
	تلاش مستمر	تلاش وافر	P103c,P119c,P62b

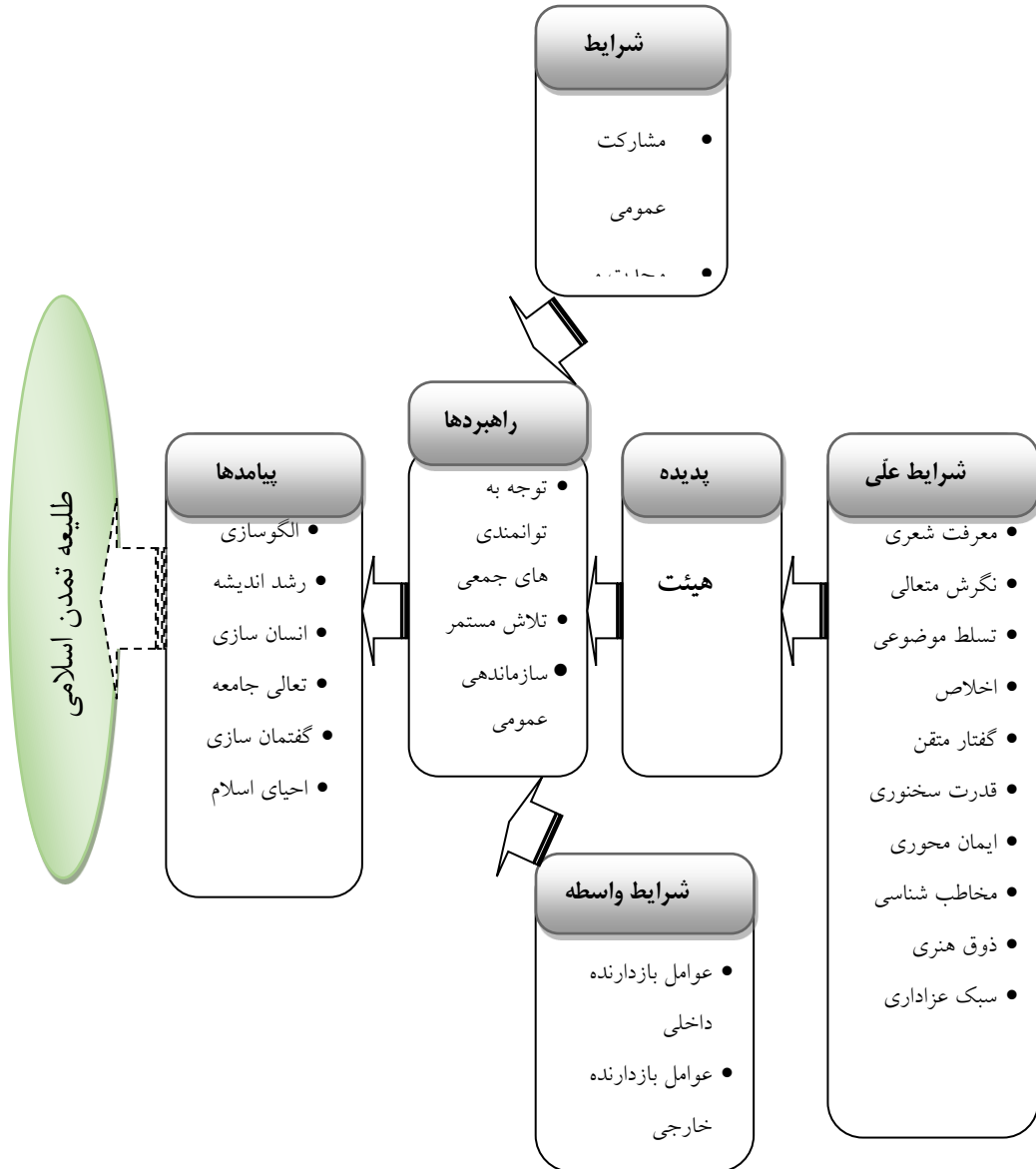

		کار و مطالعه	P136a,P64,P136a
		رفتار مطلوب	P65d
		مجاهدت	P105e
پیام د	احیای اسلام	حفظ شعائر	P1a,P7a,P7b
		حفظ سنتها	P1b,P2b,P11a,P22
		حفظ اسلام	P4a,P10a,P2c,P5b,P18 , P11b,P12b,P12a
	گفتمان سازی	جریان سازی	P103a,P103b,P124d,P ۱۲۴□,□۱۴۱□
		اندیشه سازی	P141b
	رشد اندیشه	سیاست گرایی	P38,P41,P13b,P14a,P1 ۹□,□۷۲
		شناخت مقتضیات زمان	P17a,P27a,P22a,P120, P119
		تقویت باورها	P119a
		تقویت بنیه فکری	P119b,P128
		خردورزی	P40b
الگوسازی	آموزش روش و کیفیت مبارزه	P15	
	الگوگیری و الگوبخشی	P21,P25,P30a,P54a,P4 ۶□,□۴۸□	

انسان سازی	هویت بخشی	P31,P36a,P74a
	آدم ساز	P40a,P20a
	انسان شدن	P121a
تعالی جامعه	استقلال	P28a
	آزادی	P28b
	مصونیت	P14d,P26

همان طور که در جدول فوق آمده است، دو مفهوم اتقان در واقعه خوانی و راستگویی با یکدیگر مرتبط تشخیص داده شده و ذیل مقوله گفتار متقن قرار گرفتند. همچنین مفاهیم توجه به نیازها و شبهه شناسی به مقوله مخاطب شناسی مرتبط دانسته می شود. مفاهیم رشد اخلاق، فضیلت، افزایش معرفت مردم، تزکیه، آگاهی بخشی، تبیین دین، هدایتگری و روشنگری و انس با قرآن در مقوله ایمان محوری (بینش متعالی) دیده شده اند. سایر مقولات در جدول ۳ نشان داده شده اند.

مبتنی بر مفاهیم و مقولات بدست آمده از مرحله کشف مفاهیم و مقولات، که در جداول بالا آمده است، می توان مدل فرایندی هیئت مطلوب را مبتنی بر شرایط علی، پدیده محوری، شرایط زمینه ای، شرایط واسطه ای، راهبردها و پیامدهای اجرای راهبردها ترسیم نمود.

نتیجه گیری و پیشنهادها

چنانچه مشاهده گردید، استراتژی مفهوم سازی بنیادی، با استفاده از استقراء و بر اساس اطلاعات عینی و کیفی، به تولید نظریه می پردازد. همین ویژگی موجب گسترش روزافزون کاربرد این استراتژی در تحقیقات علوم انسانی و به ویژه مطالعات اسلامی شده است؛ چرا که از تحمیل نظریات از پیش ارائه شده جلوگیری کرده و منجر به تولید نظریه مبتنی بر داده های عینی می گردد. این پژوهش با این روش به الگوی هیئت تراز برای دست یابی به تمدن اسلامی رسید که در تحقیق های گذشته به این موضوع پرداخته نشده بود.

نتیجه گیری

چنانچه در مدل فرایندی این تحقیق و مبتنی بر تحلیل بیانات امام خمینی (رحمه الله) و مقام معظم رهبری (حفظه الله) مشاهده شد، عوامل علی ایجاد کننده هیئت مطلوب شامل مولفه معرفت شعری، نگرش متعالی، تسلط موضوعی، اخلاص، گفتار متقن، قدرت سخنوری، ایمان محوری، مخاطب شناسی، ذوق هنری و سبک عزاداری در عرصه اجتماع می باشد. لذا به تحقیق می توان گفت که دارا بودن قدرت بیان، تسلط و نگرش متعالی به تنهایی یک هیئت مطلوب نمی سازد؛ همچنانکه ذوق هنری و سبک عزاداری نیز قادر به این امر نیست. آگاهی از مجموعه این عوامل، می تواند متولیان امر را به فرایند ایجاد یک هیئت مطلوب رهنمون سازد.

در ادامه شرایط زمینه ای مورد بررسی قرار گرفت. مبتنی بر دیدگاه امام خمینی (رحمه الله) و امام خامنه ای (حفظه الله) شرایط زمینه ای شکل گیری هیئت مطلوب را تشریح می کند مشتمل بر مشارکت عمومی و وحدت و انسجام در جامعه اسلامی است. به عبارت

دیگر مشارکت عمومی و حفظ و انسجام جامعه اسلامی به عنوان شرایط حاکم بر پس‌زمینه و بافتار شکل‌گیری هیئت مطلوب محسوب می‌شود.

راهبردها به برنامه‌های کلانی اشاره دارد که در جهت تحقق اهداف پدیده اصلی (هیئت مذهبی مطلوب) رخ می‌دهد. این راهبردها مبتنی بر دیدگاه‌های امامین انقلاب اسلامی راهبردها عبارت از توجه به توانمندی‌های جمعی، تلاش مستمر، سازماندهی عمومی و هدف محوری است. در صورت پیاده‌سازی راهبردها شاهد پیامدهای ناشی از کنش‌های هیئت مطلوب در عرصه اجتماع از قبیل الگوسازی، رشد اندیشه، انسان‌سازی، تعالی جامعه، گفتمان‌سازی، احیای اسلام در بستر جامعه خواهیم بود.

در مجموع می‌توان گفت مقوله هیئت در جامعه اسلامی به همراه عوامل واسطه‌ای و زمینه‌ای - که به واقع شرایط ویژه و محیطی تاثیرگذار بر راهبردهای تحقق آرمانهای اسلامی و انقلاب اسلامی هستند - پیامدهایی را مترتب می‌گردد؛ که حرکت به سوی تمدن نوین اسلامی را بشارت می‌دهند؛ و این یعنی حرکت در مسیر نظام مقدس جمهوری اسلامی: «خط کلی نظام اسلامی چیست؟ اگر بخواهیم پاسخ این سؤال را در یک جمله ادا کنیم، خواهیم گفت خط کلی نظام اسلامی، رسیدن به تمدن اسلامی است.^۱»

۱. بیانات مقام معظم رهبری (حفظه الله): ۱۴/۷/۱۳۷۹

پیشنهادها:

انجام هر پژوهشی می تواند شروعی برای پژوهشهای بعدی باشد. مهمترین نتیجه پژوهش حاضر احصاء مولفه های هیئت مذهبی مطلوب از منظر امامین انقلاب اسلامی است. خوب است در ادامه موارد زیر مطرح نظر پژوهشگران گرامی باشد:

۲۵. پیشنهاد می گردد پژوهشگران و محققانی که در ادامه ی این تحقیق به دنبال تکمیل و توسعه ی موضوع حاضر (نقش هیئت مطلوب در تمدن نوین اسلامی) هستند بوسیله مصاحبه با خبرگان امر جهت غنای هرچه بیشتر موضوع استفاده نمایند.

۲۶. پیشنهاد می شود در پژوهش های آتی از روش مصاحبه با عوامل و ارکان اساسی هیئت های مذهبی مانند سخنران و مداح نیز در راستای روشن نمودن ابعاد بررسی نشده این ارکان در مدل هیئت مذهبی مطلوب استفاده گردد.

۲۷. پیشنهاد می شود در پژوهش های بعدی به بررسی مدل عملیاتی مولفه های احصاء شده پرداخته شود؟

۲۸. پیشنهاد می شود در پژوهش های آتی ساختار و سازمان هیئت تراز انقلاب مورد توجه و بررسی قرار گیرد؟

۲۹. پیشنهاد می شود در پژوهش های بعدی سازوکار هیئت برای بالا رفتن

مشارکت اجتماعی و وحدت مردم مورد مطالعه و تحقیق قرار گیرد؟

منابع و مؤاخذ

کتاب و مقالات

- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷ ق)، الکافی، تهران: دارالکتب اسلامی.
- امام خمینی (قدس سره) و رهبر معظم انقلاب مدظله العالی (۱۳۸۷)، فضیلت و آیین مجالس ذکر اهل بیت (علیهم السلام) (هیئت در بیان و سیره ائمه هدی علیهم السلام)، تهیه و تنظیم: واحد پژوهش دفتر فرهنگی فخرالائمه (علیهم السلام)، دفتر نشر معارف نوبت چاپ: دوم.
- معتمدی کاشانی (۱۳۷۹)، سید حسین، عزاداری سنتی شیعیان در محضر علما و حوزه های علمیه و کشورهای جهان، نشر اعتمادی.
- پزشکی، محمد و دیگران (۱۳۸۱)، انقلاب اسلامی و چرایی و چگونگی رخ داد آن، تهران: دفتر نشر معارف، نهاد رهبری در دانشگاه ها.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۸۹)، لغت نامه، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- محدثی، جواد (۱۳۹۳)، فرهنگ عاشورا، نشر معروف.
- رفیع پور، فرامرز (۱۳۹۲)، آناتومی جامعه (مقدمه ای بر جامعه شناسی کاربردی)، شرکت سهامی انتشار.
- فقیهی، علی اصغر (۱۳۹۳)، تاریخ آل بویه، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی.
- نوایی، عبدالحسین و غفاری فرد، عباسقلی (۱۳۸۸)، تاریخ تحولات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ایران در دوران صفویه، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی.

- شعبانی، رضا (۱۳۹۵)، تاریخ تحولات سیاسی، اجتماعی ایران در دوره های افشاریه و زندیه، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی.
- منظور الاجداد، سید محمد حسین (۱۳۸۰)، بزرگداشت حماسه حسینی در تهران، فصلنامه تاریخ اسلام، سال دوم. شماره یکم.
- پزشکی، محمد و دیگران (۱۳۸۴)، انقلاب اسلامی و چرایی و چگونگی رخ داد آن، دفتر نشر معارف.
- کاشانی، سید حسین (۱۳۸۳)، عزاداری سنتی شیعیان فتاوی علمای اعلام و فقهای عظام درباره روضه خوانی و عزاداری سنتی امام حسین علیه السلام، نشر قلم مکنون.
- امام خمینی (ره) (۱۳۸۵)، صحیفه امام خمینی (ره)، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
- مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات (۱۳۹۰)، یاران امام به روایت اسناد ساواک، تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات.
- جعفریان، رسول (۱۳۸۳)، جریان ها و سازمان های مذهبی سیاسی ایران سال های ۱۳۲۰-۱۳۵۷، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- دانایی فرد، حسن (۱۳۸۴)، تئوری پردازی با استفاده از رویکرد استقرایی: استراتژی مفهوم سازی بنیادی، دانشور رفتار، سال دوازدهم، شمار ۱۱.

نشریات و منابع برخط

- احمدی، ابوالفضل (۱۳۹۴)، بررسی جامعه شناختی رابطه سبک زندگی و هیئت های مذهبی، نشریه مهندسی فرهنگی، سال نهم، شماره ۸۳، بهار.
- درودی، مسعود (۱۳۹۴)، کارکرد سیاسی هیئت های مذهبی در ایران (با تأکید بر دوران جمهوری اسلامی ایران)، فصلنامه ژرفاپژوه، بهار.

- خرمشاد، محمدباقر (۱۳۹۲)، انقلاب اسلامی، بیداری اسلامی و تمدن نوین اسلامی، راهبرد فرهنگ، شماره ۲۳.
- دانایی فرد، حسن (۱۳۸۴)، تئوری پردازی با استفاده از رویکرد استقرایی: استراتژی مفهوم سازی بنیادی، دانشور رفتار، سال دوازدهم، شمار ۱۱.
- گودرزی، غلامرضا؛ رودی، کمیل (۱۳۹۰)، تبیین مرجعیت علمی برای نهادهای علمی کشور، فصلنامه سیاست علم و فناوری، سال چهارم، شماره ۲.
- مهربانی، امیرحمزه و همکاران (۱۳۹۰)، معرفی روش شناسی نظریه داده بنیاد برای تحقیقات اسلامی، مدیریت فرهنگ سازمانی، سال نهم، شماره ۲۳.
- ابوالقاسی، سعید (۱۳۹۳). وحدت مسلمین و تمدن سازی نوین اسلامی، مقاله اینترنتی: <http://szrd.ir/p/۸۱۸>
- اخوان، محمدجواد (۱۳۹۳). ظهور تمدن بین المللی اسلامی، مقاله اینترنتی : <http://www.hawzah.net/fa/Article/View/۹۳۷۶۲>